

บทวิเคราะห์เรือนพื้นดินด้านซ้ายจากการสำรวจภาคสนามเบื้องต้น

Dan Sai Vernacular House Field Survey Preliminary Analysis

ปิยะ ไล่หลักपाल*

บทคัดย่อ

การศึกษาเรือนนี้ เป็นการเสนอผลการสำรวจเรือนพื้นดินด้านซ้ายในภาพกว้าง เกี่ยวกับรูปแบบสถาปัตยกรรม การวางผัง การใช้สอยพื้นที่ภายในเรือน ระบบโครงสร้าง เทคนิคการก่อสร้าง วัสดุ และบริบททางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการปลูกเรือน เพื่อนำไปสู่การวิจัยต่อไปในเชิงลึก

วิธีการศึกษาเป็นการสำรวจรังวัดเรือนพื้นดินที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ประกอบกับการสัมภาษณ์เจ้าของเรือน ช่างปลูกเรือน และผู้รู้ในประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น แล้วจึงนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับข้อมูลภาคเอกสาร เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปผลการวิเคราะห์

ผลสรุปของการศึกษานั้นพบว่าเรือนพื้นดินด้านซ้ายโดยส่วนใหญ่มีความสอดคล้องกับกระแสของพลวัตความเปลี่ยนแปลงในภาพรวมของเรือนอีสาน โดยเกิดจากการปรับเปลี่ยนเทคโนโลยีการก่อสร้าง และวิถีของการใช้ชีวิตในเรือน ทำให้เรือนในรูปแบบทั้งสาม ได้แก่ (1) เรือนเครื่องสับ (2) เรือนเสาของหิน และ (3) เรือนไม้ร่วมสมัย มีการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างและรูปลักษณะมากกว่าการเปลี่ยนแปลงระบบของการวางผังเรือน ซึ่งเปลี่ยนไปในลักษณะที่ลดพื้นที่ใช้สอยแบบเปิดโล่งอย่าง “ชานฝน” แล้วหันไปใช้พื้นที่แบบภายในเรือน เช่น ชานแบบมีหลังคา และโถงกลางเรือน ทำหน้าที่เดียวกันแทน

Abstract

The purpose of this paper is a study in the overview of Dan Sai Vernacular House. The discussion mainly related to architectural styles, house planning and spatial design, structure, construction technics, materials, and social context.

The study methodology is survey research included house measurement from field-surveys; house owners, vernacular house builders, and local scholar interviews; and documentary source. Analysis were done by comparison and typology.

The conclusions are revealed that the dynamic of Dan Sai vernacular house is conform to Esan-house. Causes of the changing are mainly from construction technology and the way of life diversity. Three Dan Sai vernacular house styles are (1) Traditional timber house (2) Stone foundation post house and (3) Contemporary timber house. Those were changed mainly in construction technology and appearance. House planning and spatial design were changed in the increasing of indoor vestibule space instead of outdoor terrace in Traditional timber house.

คำสำคัญ: เรือนพื้นดิน, สถาปัตยกรรมพื้นดิน, จังหวัดเลย

Keyword: Vernacular house, Vernacular Architecture, Loei province

---

* คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม

บทนำ

ด้านซ้ายเป็นพื้นที่ที่มีประวัติความเป็นมาของการตั้งถิ่นฐานของชาวลาวอย่างชัดเจน และเคยเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรล้านช้างดั่งที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ลาวว่าเป็นเมืองที่เจ้าแท่นคำ โอรสของสมเด็จพระเจ้าไชยจักรพรรดิแผ่นดินแก้วเป็นผู้เป็นโอรสปกครองอยู่ (มหาสิลา วีระวงศ์, 2535: 71) และมีความสำคัญมากขึ้นเมื่อเป็นสถานที่สร้างพระธาตุศรีสองรัก (สร้าง พ.ศ. 2103-2106) ในสมัยสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช (มหาสิลา วีระวงศ์, 2535: 92-93) ซึ่งได้มีตำนานกล่าวถึงการเกณฑ์แรงงานชาวไทย, ชาวหลวงพระบาง, และชาวเวียงจันทน์ มาสร้างพระธาตุศรีสองรัก เมื่อการก่อสร้างแล้วเสร็จก็ตั้งหมู่บ้านอยู่รอบพระธาตุต่อไป (เดิม วิภาคย์พนจกิจ, 2546: 277) และในเวลาต่อมาเมืองด้านซ้ายได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรสยามในสมัยรัตนโกสินทร์

การศึกษาแบบของเรือนพื้นดินอีสานที่ผ่านมาโดยส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาในภาพกว้างของลักษณะทางสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นดินทั้งภูมิภาค ทั้งในประเด็นของรูปแบบการตั้งถิ่นฐานและรูปแบบชุมชน (สุวิทย์ จิระมณี, 2545: 1-28 และ สุนทร ตูยสุข, 2546: 1-24) ส่วนประกอบของผังเรือน และการจำแนกประเภทเรือนพื้นดินอีสานด้วยวัตถุประสงค์ของการสร้าง, ลักษณะผัง, ลักษณะทางสถาปัตยกรรม (วิโรฒ ศรีสุโร, 2538: 225-281; สุวิทย์ จิระมณี, 2545: 29-106; วิจิต คลังบุญครอง และไพโรจน์ เพชรสังหาร, 2546: 25-32) รวมทั้งพลวัตของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งยังมีคำถามอยู่ว่าเรือนในรูปแบบสมัยใหม่นั้นจะสามารถจัดเป็นเรือนพื้นดินได้หรือไม่ (ธนิศร์ เสถียรนาม และนพดล ตั้งสกุล, 2559: 1-16) นอกจากนี้ก็ยังมีการศึกษาแบบของเรือนพื้นดินอย่างจำเพาะเจาะจงในท้องถิ่นต่าง ๆ เช่น บ้านพักอาศัยในชนบทอีสานแถบลุ่มน้ำชี (ธาดา สุทธิธรรม, 2546: 77-86) และ เรือนโคราช (ปริญญา แก้วมีคำ, กาญจนา ต้นสุวรรณรัตน์, และ จีรศักดิ์ สุพรหมวัน, 2556: 1-5) เป็นต้น ในขณะที่ความถี่ของความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ด้านซ้ายก็จะมีแต่การศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ประเพณีและวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุศรีสองรัก, ประเพณีบุญหลวงของด้านซ้าย, ประเพณีแห่ผีตาโขน, และเจ้าพ่อกวน แต่ก็ยังไม่มีการศึกษาแบบทางสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นดินด้านซ้ายอย่างเฉพาะเจาะจง

เนื้อหาของบทความนี้ มุ่งที่จะนำเสนอภาพกว้างของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นดินด้านซ้ายจากการสำรวจและวิเคราะห์การพัฒนาแบบทางสถาปัตยกรรมตามช่วงเวลาที่สามารถหาหลักฐานสืบย้อนกลับไปได้ รวมทั้งเหตุปัจจัยของความเปลี่ยนแปลงนั้น

วัตถุประสงค์ของบทความ

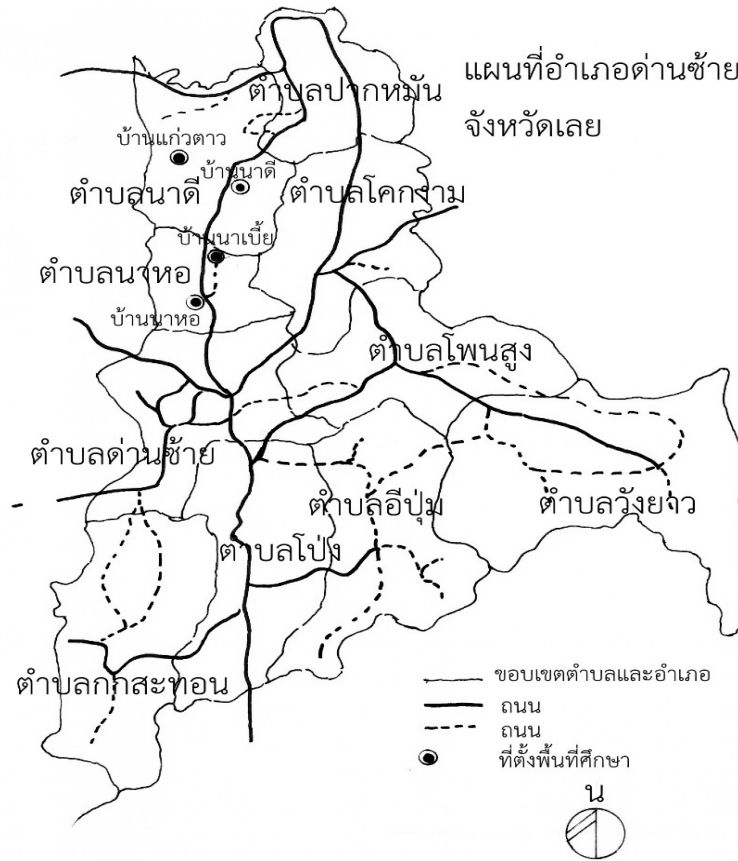
1. สืบหาภาพกว้างของเรือนพื้นดินในอำเภอต้นชัย จังหวัดเลย
2. ศึกษาพัฒนาการรูปแบบของเรือนพื้นดินด้านซ้าย จากเรือนเครื่องสับมาสู่เรือนไม้ร่วมสมัย ผ่านการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคม เทคโนโลยีการก่อสร้าง รวมทั้งวัสดุก่อสร้าง
3. เปรียบเทียบเรือนพื้นดินด้านซ้ายกับเรือนพื้นดินอีสานในท้องถิ่นต่างๆ

วิธีการวิจัย

วิธีการศึกษาเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลภาคเอกสารเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของการตั้งถิ่นฐาน วัฒนธรรม ประเพณีของพื้นที่อำเภอต้นชัย จังหวัดเลย
2. การเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสำรวจจริงวัดเรือนตัวอย่าง ร่วมกับการสัมภาษณ์เจ้าของเรือน ผู้อยู่อาศัยในเรือนข้างปลูกเรือน และผู้รู้ในชุมชน ในพื้นที่ 5 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านนาดี, บ้านนาหมุ่น, และบ้านแก้วดาว ในตำบลนาดี และบ้านนาหอ, และบ้านนาเบี้ย ในตำบลนาหอ

เกณฑ์ในการเลือกเรือนตัวอย่างที่จะศึกษาได้แก่ (1) ภาพรวมของกลุ่มตัวอย่างสะท้อนรูปแบบของเรือนพื้นดินด้านซ้ายในแต่ละช่วงเวลา (2) ยังมีผู้อยู่อาศัยที่เป็นผู้สร้างเรือน หรือสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติของการสร้างเรือนหลังนั้นได้

ภาพที่ 1: แผนที่อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย แสดงตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่ศึกษา

3. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจภาคสนามร่วมกับการศึกษาภาคเอกสาร เพื่อจำแนกรูปแบบและวิเคราะห์พัฒนาการของรูปแบบเรือนในประเด็นดังต่อไปนี้ (1) รูปแบบของการใช้พื้นที่ภายในเรือน (2) เทคนิคของการก่อสร้างเรือน (3) วัสดุก่อสร้างเรือน และ (4) ระบบทางสังคมที่รองรับการปลูกเรือน

ผลการวิจัย

1. การจำแนกรูปแบบเรือนพื้นถิ่นด่านซ้าย

ผลของการสำรวจกลุ่มเรือนตัวอย่าง แสดงให้เห็นพัฒนาการอย่างต่อเนื่องของเรือนพื้นถิ่นด่านซ้าย จากรูปแบบหนึ่งไปสู่อีกรูปแบบหนึ่งตามช่วงลำดับเวลา โดยแสดงออกใน (1) แบบแผนของผังเรือนและรูปแบบการใช้พื้นที่ภายในเรือน และ (2) รูปทรงสัดส่วนอาคาร ระบบโครงสร้าง และรายละเอียดทางสถาปัตยกรรม ซึ่งมีที่มาจากเทคนิคของการปลูกสร้างเรือนและวัสดุก่อสร้างดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

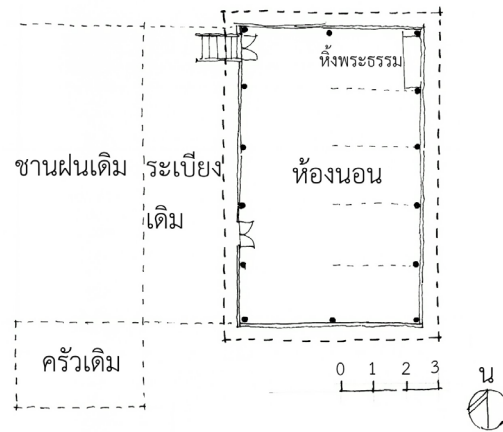
1.1 เรือนเครื่องสับ

เป็นรูปแบบเรือนที่เก่าแก่ที่สุดที่พบในการสำรวจ มีรูปแบบสอดคล้องกับรูปแบบของเรือนอีสานประเภท “เรือนเกย” ของวิโรฒ ศรีสุโร (2538: 268 และ 277) และ “เรือนเดี่ยวไม่มีเรือนโง่ง” ของสุวิทย์ จิระมณี (2545: 48-52) ทั้งในแง่ของรูปแบบของผัง การใช้พื้นที่ภายในเรือน และรูปทรงเรือน

เรือนในกลุ่มนี้ที่ยังคงสภาพดั้งเดิมไว้มากที่สุด ได้แก่ เรือนครูภุชญา (ภาพที่ 2) ที่บ้านนาดี อายุประมาณ 100 ปี เป็นเรือนเครื่องสับยกพื้นสูง ยาว 5 ห้อง (ช่วงเสา) ซึ่งถือว่าเป็นเรือนขนาดใหญ่ สร้างโดยหลวงอุปสิทธิ (อาจารย์บุตรศรี) ผู้ใหญ่บ้านนาดี หลานเขยของท้าวเสมียน อุปฮาดเมืองด่านซ้าย (ดำรงตำแหน่งในสมัยของพระแก้วอาสา (ท้าวทองแสง) เป็นเจ้าเมืองด่านซ้าย) ในอดีตเคยมีสมาชิกครอบครัวอยู่ภายในเรือนในคราวเดียวกันประมาณ 10-20 คน เนื่องจากมีญาติมาอาศัยอยู่ด้วยมาก (สมพราว ศรีบุตรดา, สัมภาษณ์, 6 พฤศจิกายน 2559) ปัจจุบันเรือนหลังนี้อยู่ในสภาพชำรุดทรุดโทรมไม่สามารถอยู่อาศัยได้

ภาพที่ 2: เรือนครุฑฤษณา บ้านนาดี ต.นาดี อ.ด่านซ้าย จ.เลย

ภาพที่ 3: ผังพื้น เรือนครุฑฤษณา บ้านนาดี ต.นาดี อ.ด่านซ้าย จ.เลย แสดงตำแหน่งของระเบียง ชานและเรือนครัวที่ได้ถูกรื้อไปแล้ว

ระบบผังพื้นเรือนเป็นแบบกลุ่มเรือน 2 หลัง ล้อมชาน ได้แก่ เรือนนอนและเรือนครัวล้อมชานฝนหรือ “ชานฝน” เรือนนอนวางตัวในแนวเหนือใต้ ชานวางตัวขนานกับเรือนนอนทางด้านทิศตะวันออก มีบันได หรือ “ขึ้นได้” ขึ้นชานเรือนทางทิศตะวันออก เรือนครัวล้อมชานอยู่ทางทิศใต้ (ภาพที่ 3)

ตัวเรือนนอนประกอบด้วยพื้นที่สองส่วน ได้แก่ (1) ห้องนอนหรือ “ในเฮียน” เป็นพื้นที่นอนรวมกันของคนในครอบครัว พื้นที่ภายในห้องนอนแบ่งออกเป็นสองส่วนตามยาว พื้นที่ด้านที่ติดกับระเบียงใช้เป็นพื้นที่ทางเดิน ส่วนพื้นที่ที่ติดกับนอกเรือนเป็นพื้นที่นอน โดยใช้ฝาไม้ไผ่สานหลายสองเป็นตัวกั้นแบ่งพื้นที่นอนแต่ละช่วงเสาออกเป็นห้องเล็ก หรือ “ส้วม” เรียงกันไปตามความยาวเรือน ห้องแรกทางทิศตะวันออกเป็นที่ตั้ง “หิ้งพระธรรม¹” ใช้เป็นที่นอนของผู้ชายและเด็กไปด้วยในตัว ห้องต่อมาเป็นที่นอนของผู้อาวุโสและเจ้าของเรือน นอนเรียงกันไปตามลำดับอาวุโส ส่วนห้องอื่นๆเป็นที่นอนของสมาชิกที่เหลือในครอบครัว และ (2) ระเบียง หรือ “กันซาด” เป็นพื้นที่นั่งพักผ่อนและรับแขกในเวลากลางวัน ที่ชานมีบันได หรือ “ขึ้นได้” ขึ้นเรือนทางทิศตะวันออก

ระบบโครงสร้างเป็นระบบเสาและคาน ยึดขึ้นส่วนต่าง ๆ ด้วยสลัก-เดือยเกือบทั้งหมด ยกเว้นการติดตั้งฝาเรือนจะตีเหล็กเป็นตะปูตอกยึดฝาเรือนกับเสา เสาเรือนทุกต้นรวมทั้งเสาดั้งที่กึ่งกลางด้านสกัดตั้งขึ้นโดยฝังไว้กับพื้นดิน ไม่มีฐานเสา โครงสร้างพื้นใช้ระบบคาน-ตง-พื้น โดยใช้คานหรือ “ข้าง” 2 ชั้น สอดสอดรูเสาทั้งตามแนวสกัดและแนวยาวของตัวเรือน (ภาพที่ 4) โดยที่ “ข้างก้อม” เป็นข้างที่สอดสอดรูเสาไปตามแนวสกัดของเรือนทำหน้าที่รองรับตง ส่วน “ข้างลวง” สอดสอดรูเสาไปตามแนวยาวของเรือนทำหน้าที่รองรับ “ข้างก้อม” อีกชั้นหนึ่ง และยังเป็นการช่วยกันยึดโครงสร้างเรือนเข้าด้วยกันที่ระดับกึ่งกลางเสา

¹ “หิ้งพระธรรม” เป็นความเชื่อท้องถิ่นของอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ที่ยกพระธรรมเป็นที่พึ่ง ทั้งการบูชาผี แล้วหันมาบูชาพระธรรมแทนโดยการสร้างหิ้งบูชาพระธรรมไว้ภายในห้องนอน และเชิญ “เจ้าพระธรรม” มาตั้งหิ้งบูชาพระธรรมให้ ทุกวันพระจะมีการสักการบูชาหิ้งพระธรรมด้วยการแต่งขัน 5 ชั้น 8 พร้อมดอกไม้รูปเทียน

ภาพที่ 4: ขางก้อมและขางล่วง เรือนนายสนุก หุมอาจ บ้านนาหอ ต.นาหอ อ.ด่านซ้าย จ.เลย

ภาพที่ 5: โครงสร้างหลังคา เรือนครูกฤษณา บ้านนาดี ต.นาดี อ.ด่านซ้าย จ.เลย

โครงสร้างหลังคา เป็นชุดของซื่อ-จันทัน-ตั้งประกอบกัน วางอยู่บนหัวเสาแต่ละคู่ โดยไม่มีการใช้จันทันพราง (ภาพที่ 5) และใช้ซอกไก่ แป้วเสา และแป ทำหน้าที่ยึดโครงสร้างหลังคาแต่ละชุดเข้าด้วยกันในแนวยาว รูปทรงหลังคาเป็นทรงจั่วสูง มีหลังคาปีกนกที่ได้หน้าจั่ว หลังคากระเบื้องยาวต่อเนื่องเป็นผืนเดียวกันกับหลังคาห้องนอน โดยใช้จันทันตัวเดียวกันยื่นยาวจากดั่งผ่านปลายซื่อ และแป้วเสาไปจนถึงเสาระเบียง กระเบื้องมุงหลังคาเดิมเป็นแป้นเกล็ดไม้

ฝาเรือนเป็นฝาลูกฟัก วางอยู่บนกะทอต และยึดกับเสาด้วยตะปูซึ่งตีจากเหล็ก ในเรือนขนาดใหญ่อย่างเรือนครูกฤษณา (ภาพที่ 2) และกุฎิเจ้าอาวาสวัดศรีภูมิ บ้านนาหอ (ภาพที่ 6) ฝาเรือนแต่ละแผงจะยาวแค่ 1 ช่วงเสา แต่ในเรือนขนาดเล็กอย่างเรือนของนายสนุก หุมอาจ ที่บ้านนาหอ (ภาพที่ 7) ซึ่งเคยเป็นหอสำหรับทำพิธีกรรมเลี้ยงผีภายในบริเวณจวนของพระแก้วอาสา (ท้าวทองแสง) (พยุพพร นนทวิศรุต และคณะ, 2557: 93) กลับใช้ฝาลูกฟักด้านละแผงและยาวเท่าความยาวเรือนด้านนั้น ชุดประตูหน้าต่างถูกประกอบขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของฝาเรือน บานประตูหน้าต่างยึดกับธรณีบน-ล่างด้วยเดือยซึ่งทำหน้าที่เป็นจุดหมุนเปิด-ปิดบานเข้าข้างในโดยไม่ต้องใช้บานพับ

ในปัจจุบันเรือนกลุ่มนี้ซึ่งมีอายุมากที่สุด มักจะไม่อยู่ในสภาพเดิมเมื่อแรกสร้าง ถ้ายังมีผู้อยู่อาศัยก็มักจะถูกดัดแปลงให้เหมาะกับการใช้ชีวิตในปัจจุบัน เช่น เรือนของนายสนุก หุมอาจที่บ้านนาหอ ได้มีตัดหลังคากระเบื้องเดิมออก แล้วสร้างหลังคาจั่วคลุมกระเบื้องและชานฝน เปลี่ยนวัสดุมุงหลังคาจากตับคาเป็นสังกะสี และดัดแปลงโครงสร้างหลังคาให้ต่ำลง (ภาพที่ 7) ทำให้เรือนหลังนี้มีลักษณะเหมือนกับ “เรือนแฝด” ตามการศึกษาของวิโรฒ ศรีสุโร (2538: 269) และ “เรือนแฝดมีเรือนโง่ง” ตามการศึกษาเรือนอีสานของสุวิทย์ จิระมณี (2545: 30-43)

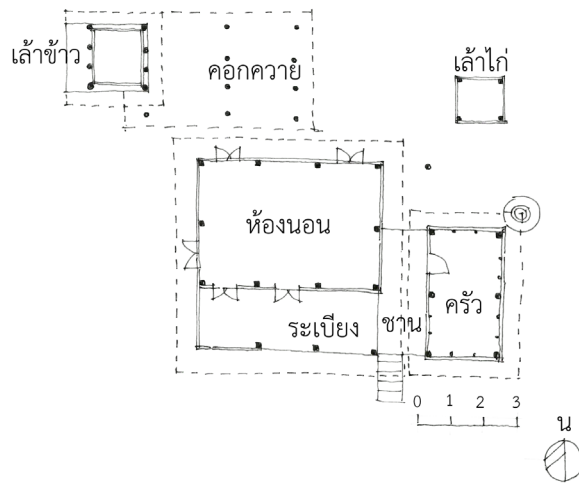
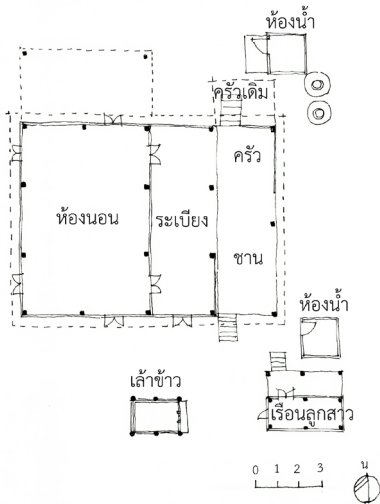
ภาพที่ 6: กุฎิเจ้าอาวาส วัดศรีภูมิ ที่บ้านนาหอ ต.นาหอ อ.ด่านซ้าย จ.เลย

ภาพที่ 7: เรือนของนายสนุก หุมอาจ ที่บ้านนาหอ ต.นาหอ อ.ด่านซ้าย จ.เลย

1.2 เรือนเรือนเสายองหิน

เป็นเรือนลูกผสมระหว่างแผนผังและระบบโครงสร้างของเรือนเครื่องสับกับระบบโครงสร้างและฝ้าผนังของเรือนไม้ร่วมสมัย อายุของเรือนประมาณ 50-60 ปี แผนผังของเรือนเป็นแบบกลุ่มเรือน 2 หลังล้อมลานฝน ได้แก่ เรือนนอน และเรือนครัว โดยมีแผนผังอยู่ 2 แบบได้แก่ (1) แบบชานฝนวางตัวขนานกับเรือนนอน เป็นผังแบบเดียวกับเรือนเครื่องสับ (ภาพที่ 8) และ (2) แบบชานฝนวางตัวอยู่ทางด้านสกัดของเรือนนอน และเรือนครัวตั้งอยู่อีกด้านหนึ่งของชานฝน ส่วนประกอบของเรือนนอนเป็นเช่นเดียวกับเรือนเครื่องสับ (ภาพที่ 9 และ 10)

ภาพที่ 8: ผังพื้นเรือนนายตำรวจ วัยศิริ บ้านนาดี ต.นาดี อ.ด่านซ้าย จ.เลย

ภาพที่ 9: ผังพื้นเรือนลุงแดง บ้านนาหมุ่มน ต.นาดี อ.ด่านซ้าย จ.เลย

ในปัจจุบันเรือนมักจะถูกต่อเติมตัดแปลงให้มีหลังคาคลุมชานฝน เพื่อใช้เป็นพื้นที่รับแขกและพักผ่อนของสมาชิกในครอบครัว (ภาพที่ 11) และมีการต่อเติมห้องนอนของสมาชิกคนอื่นในครอบครัวเชื่อมติดกับชาน โดยไม่ต้องนอนร่วมกันในห้องนอนเดียวกัน

ภาพที่ 10: เรือนลุงแดง บ้านนาหมุ่มน ต.นาดี อ.ด่านซ้าย จ.เลย

ภาพที่ 11: เรือนนายฉลาด เหมือนศรีชัย บ้านนาเบี้ย ต.นาหอ อ.ด่านซ้าย จ.เลย แสดงให้เห็นการต่อเติมหลังคาคลุมชานเดิม

ระบบโครงสร้างช่วงล่างตั้งแต่ระดับพื้นลงมายังเป็นระบบเดียวกับเรือนเครื่องสับ มีการใช้ทั้งช่างก่อและช่างล่อ แต่ต่างจากเรือนเครื่องสับที่ช่างก่อไม่ได้ทำหน้าที่รับตงอีก แต่กลับวางตงที่มีขนาดเดียวกับช่างก่อลงบนหลังช่วงล่างโดยตรงทำหน้าที่รับพื้นเรือนร่วมกับช่างก่อ (ภาพที่ 12) เสาเรือนทุกต้นตั้งบนฐานเสาที่ทำจากหิน (เสายองหิน) (ภาพที่ 13) ส่วนระบบโครงสร้างหลังคาเป็นชุดของ ชื่อ-จันทัน-ตั้ง วางบนหลังอะเส โดยใช้อกไก่และแปเป็นตัวยึดชุดของโครงสร้างหลังคาในแนวยาวเข้าไว้ด้วยกัน เช่นเดียวกันกับโครงสร้างหลังคาของเรือนไม้ร่วมสมัย รวมทั้งมีการใช้จันทันพรางด้วย วัสดุผนังหลังคาก็เป็นวัสดุอุตสาหกรรม เช่น หลังคาสังกะสี รูปทรงหลังคาเป็นทรงจั่วความลาดชันต่ำ มีหลังคาปีกนกที่ใต้หน้าจั่ว หลังคาของระเบียงและชานแยกเป็นคนละผืนกันกับหลังคาห้องนอนเป็นอีกตบหนึ่ง (ภาพที่ 9 และ 10)

ภาพที่ 12: ช่างก่อ ช่างล่อ และตง ของเรือนนายฉลาด เหมือนศรีชัย บ้านนาเบ็ย ต.นาหอ อ.ด่านซ้าย จ.เลย

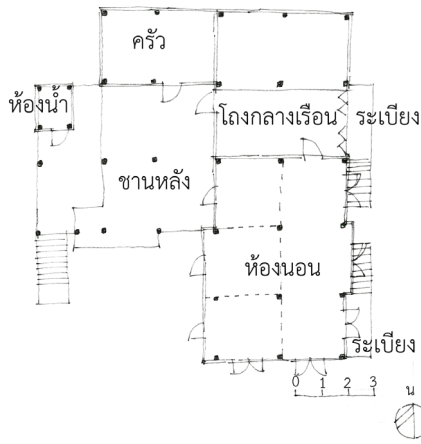
ภาพที่ 13: ฐานเสาของเรือนเสายองหิน เรือนนายฉลาด เหมือนศรีชัย บ้านนาเบ็ย ต.นาหอ อ.ด่านซ้าย จ.เลย

ระบบฝ้าผนังรวมทั้งประตู-หน้าต่าง เป็นระบบของเรือนไม้ร่วมสมัย ใช้โครงคร่าเป็นโครงฝา ฝ้าผนังเป็นไม้กระดานตีตามตั้งหรือตามนอน วงกบประตู-หน้าต่างติดตั้งไว้กับโครงคร่าผนัง

ในการปลูกเรือน เจ้าของเรือนจะเข้าป่าไปเลือกไม้และตัดไม้ เพื่อทำโครงสร้างและชิ้นส่วนของเรือน แล้วจึงจ้างเจ้าของช่างให้นำช่างไปซักลากไม้จากป่ามาให้ เจ้าของเรือนจะต้องสะสมไม้เพื่อปลูกเรือนเป็นเวลาหลายปี จนพอที่จะปลูกเรือนแล้วในระหว่างนั้นก็ทำการแปรรูปไม้เป็นชิ้นส่วนต่าง ๆ ของเรือน เมื่อครบแล้วก็จะหาฤกษ์ปลูกเรือน แล้วจึงขอแรง “ไต่บ้าน” หรือชาวบ้านและญาติพี่น้อง มาช่วยกันปลูกเรือนในวันที่เป็นฤกษ์ปลูกเรือน เนื่องจากการตัดไม้ด้วยตัวเอง ดังนั้นจึงมีการใช้ไม้หลายพันธุ์คละกันไปในการปลูกเรือนแต่ละหลัง เช่น ไม้ประดู่ เต็ง รั้ง ไม้แดง เป็นต้น (ต่าว วยศิริ, สัมภาษณ์, 6 พฤศจิกายน 2559)

1.3 เรือนไม้ร่วมสมัย

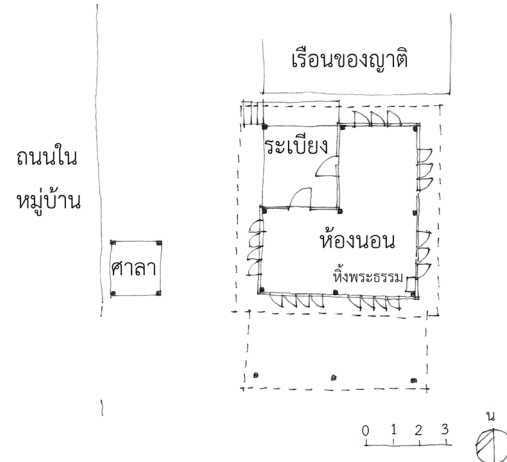
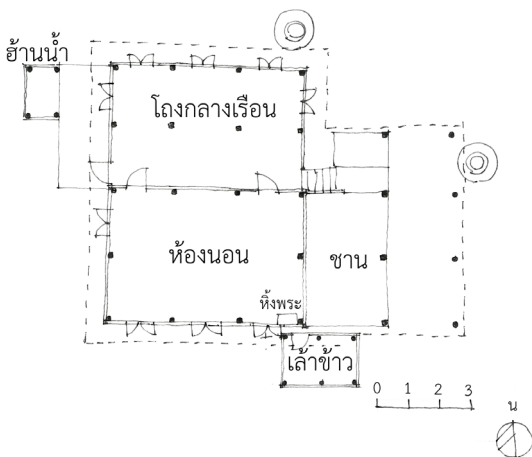
เป็นเรือนยกพื้นสูง ได้ถูกลง อายุของเรือนประมาณ 40 ปี รูปแบบของผนังและพื้นที่ภายในเรือนพัฒนามาจากผนังของเรือนเสายองหินที่ทำหลังคาคลุมชานฝนแล้ว มีรูปแบบของผนังเหมือนกัน ต่างกันที่ส่วนของชานทำเป็นห้องภายในเรือนที่มีผนังมิดชิดทั้งสี่ด้าน แต่ก็ยังทำหน้าที่เหมือนกับชานในเรือนเสายองหิน ทำให้ด้านหน้าของเรือนไม่มีพื้นที่เปิดโล่งอย่างชานอีก มีเพียงระเบียงเล็ก ๆ ที่หน้าบันใด ทำให้พื้นที่ใช้สอยบนเรือนทั้งหมดวางเรียงต่อกันภายใต้หลังคาของแต่ละพื้นที่ที่วางตัวชิดกัน ตัวอย่างเช่นเรือนของนางเซียม สุขสถิตย์ ที่บ้านนาหม่อม (ภาพที่ 14 และ 15) และเรือนยายบัวเรือน ที่บ้านแก้วดาว (ภาพที่ 16)

ภาพที่ 14: ผังพื้นเรือนนางเขียม สุขสถิต บ้านนาหมูน่น ภาพที่ 15: เรือนนางเขียม สุขสถิต บ้านนาหมูน่น ต.นาดี อ.ด่านซ้าย จ.เลย

พื้นที่ภายในห้องนอน มีการแบ่งพื้นที่เป็นห้องนอนขนาดเล็กกว้างห้องละ 1 ช่วงเสา วางตัวไปตามความยาวของสันหลังคา เช่นเดียวกับเรือนเครื่องสับ แต่ต่างกันที่ใช้ตู้และม่านเป็นตัวแบ่งกั้นพื้นที่ห้องนอนเล็กแต่ละห้อง

ในเรือนบางหลังจะมีแต่ส่วนของเรือนนอนอย่างเดียว ไม่มีโถงที่ทำหน้าที่แทนชาน ภายในเรือนจัดแบ่งพื้นที่นอนตามลำดับเช่นเดียวกับเรือนเครื่องสับ หากแต่ไม่มีกั้นพื้นที่นอนแต่ละที่ด้วยตู้หรือม่าน แต่ใช้การจัดวางที่นอนและมุ้งเป็นตัวกำหนดพื้นที่แทน ตัวอย่างเช่น เรือนตาเรียง ที่บ้านแก้วดาว (ภาพที่ 17)

ภาพที่ 16: ผังพื้นเรือนไม้ร่วมสมัย เรือนยายบัวเรียน บ้านแก้ว ภาพที่ 17: ผังพื้นเรือนไม้ร่วมสมัย เรือนตาเรียง ที่บ้านแก้วดาว ต.นาดี อ.ด่านซ้าย จ.เลย

ระบบโครงสร้างเป็นแบบเรือนไม้ร่วมสมัยทั้งหมด ในส่วนระบบโครงสร้างหลังคาเป็นชุดของ ชื่อ-จันทัน-ตั้ง วางบนหลังอะเส โดยใช้ออกไม้และแปเป็นตัวยึดชุดของโครงสร้างหลังคาในแนวยาวเข้าไว้ด้วยกัน วัสดุหลังคาเป็นวัสดุอุตสาหกรรม เช่น หลังคาสังกะสีกระเบื้องซีเมนต์ใยหิน เป็นต้น รูปทรงหลังคาเป็นทรงจั่วความลาดชันต่ำ ไม่มีหลังคาปีกนกที่ได้จั่ว ในเรือนกลุ่มนี้จะเห็นความเปลี่ยนแปลงของการใช้หลังคาที่พื้นที่ใช้งานแต่ละส่วนที่ต่างกัน เช่นในกรณีของเรือนนางเขียม สุขสถิต บ้านนาหมูน่น หลังคาที่ใช้กับพื้นที่ห้องนอน และห้องโถงจะเป็นหลังคาจั่วคนละตัวที่วางเชื่อมต่อกัน ซึ่งต่างกับเรือนตาเรียง ที่บ้านแก้วดาว ที่ใช้หลังคาเพียงตัวเดียวคลุมพื้นที่ใช้สอยของเรือนทั้งหมด โดยไม่แบ่งแยกผืนหลังคาตามพื้นที่ใช้งาน

ระบบโครงสร้างพื้นเป็นระบบคาน-ตง-พื้น แต่ยังคงร่องรอยของการใช้ขาก้อมและขางล่อง โดยแสดงออกในรูปแบบการวางคานตามแนวยาวของเรือนแทนขางล่อง และการวางตงตามแนวขวางของเรือนแทนขาก้อม (ภาพที่ 19) ซึ่งระบบนี้ได้พัฒนาต่อเนื่องมาจากการใช้ตงร่วมกับขาก้อมเป็นโครงสร้างรับพื้นเรือนของเรือนเสายองหิน

ส่วนของเสาเรือนมีจุดที่น่าสังเกตคือ เลิกตั้งเสาบนฐานหินแบบเรือนเสายองหิน แต่หันกลับไปฝังเสาลงในพื้นดิน โดยตรงเหมือนเรือนเครื่องสับ ต่างกันที่ส่วนของเสาเรือนที่ฝังลงในดินจะแค่อกเปลือกออก ไม่ถากเสาให้เป็นหน้าตัดสี่เหลี่ยมเหมือนกับส่วนที่พื้นขึ้นมาจากระดับดิน ทำให้ดูเหมือนมีฐานเสา แต่เป็นไม้ชั้นเดียวกันกับเสา (ภาพที่ 18)

การหาไม้มาปลูกเรือนในกลุ่มนี้ ยังใช้วิธีการเข้าป่าไปตัดไม้แล้วจ้างช่างมาชักลากไม้ออกจากป่า แต่ในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2520 ทางราชการไม่อนุญาตให้ชาวบ้านเข้าไปตัดไม้จากป่ามาปลูกเรือนได้อีก (ชำนาญ เครือหงษ์, สัมภาษณ์, 7 พฤศจิกายน 2559)

ภาพที่ 18: เสาเรือนฝังดินของเรือนไม้ร่วมสมัย เรือนนายชำนาญ เครือหงษ์ บ้านนาเบ็ญ ต.นาหอ อ.ด่านซ้าย จ.เลย

ภาพที่ 19: คานตงของเรือนไม้ร่วมสมัย เรือนนายชำนาญ เครือหงษ์ บ้านนาเบ็ญ ต.นาหอ อ.ด่านซ้าย จ.เลย สังเกตได้อย่างชัดเจนว่าเรือนหลังนี้วางคานไว้ในแนวยาวของเรือน แทนที่จะวางในแนวสัด

2. พัฒนาการของรูปแบบเรือนพื้นดินด่านซ้าย

รูปแบบเรือนพื้นดินด่านซ้าย มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องจากเรือนเครื่องสับมาสู่เรือนไม้ร่วมสมัย ซึ่งสามารถสังเกตเห็นได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยเริ่มจากการเปลี่ยนเทคนิคการก่อสร้างและวัสดุที่ละส่วน แต่ยังคงรูปแบบของระบบผังพื้นเดิมเอาไว้ ดังนี้

2.1 ผังพื้นและพื้นที่ใช้สอยภายในเรือน

รูปแบบของผังพื้นและการใช้พื้นที่ภายในเรือนเสายองหินนั้นมีการเปลี่ยนแปลงจากเรือนเครื่องสับน้อยมาก ส่วนที่เปลี่ยนแปลงไปกลับเป็นการต่อเติมเรือนเพื่อการใช้สอยในปัจจุบัน ที่มีการทำหลังคาคลุมชาน เป็นการเปลี่ยนการใช้งานพื้นที่แบบกลางแจ้งของชานฝนมาเป็นการใช้งานแบบในร่ม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการใช้ชีวิตบนเรือนมากขึ้น จากการสำรวจเรือนในกลุ่มตัวอย่างพบว่าเจ้าของเรือนส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่เลิกทำอาชีพเกษตรกรรมแล้วและใช้เวลาส่วนใหญ่กับการใช้ชีวิตอยู่ภายในเรือนโดยมักจะนั่งอยู่ที่ชานเรือน จึงต้องทำหลังคาให้มีความสะดวกสบายและใช้งานได้ตลอดทั้งวัน ส่วนเรือนไม้ร่วมสมัยนั้นได้เปลี่ยนแปลงพื้นที่ส่วนนี้ให้เป็นพื้นที่ภายในเรือนอย่างชัดเจน โดยการทำให้เป็นโถงภายในเรือนซึ่งทำหน้าที่เหมือนกับชานเดิม และไม่มีการทำชานด้านหน้าเรือนอีก เหลือแต่เพียงระเบียงเล็ก ๆ ที่หน้าบันได

ภายในห้องนอนของเรือนทั้งสามแบบ ก็ยังมีรูปแบบผังแบบเดิม ต่างกันที่วัสดุที่ใช้ในการกั้นพื้นที่ห้องเล็กแต่ละห้องได้เปลี่ยนจากฝาไม้ไผ่สาน มาเป็นการใช้ตู้และม่าน หรือไม่ก็ไม่มีกั้นพื้นที่ เพียงแต่ใช้ที่นอนและมุ้งเป็นตัวกำหนดพื้นที่แทน

2.2 ระบบโครงสร้าง เทคนิคการก่อสร้าง และวัสดุก่อสร้าง

ระบบโครงสร้างของเรือนพื้นดินต้นชัยทั้ง 3 แบบแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการที่ต่อเนื่องกันอย่างชัดเจน จากการใช้ระบบโครงสร้างและเทคนิคการก่อสร้างแบบเรือนเครื่องสับทั้งหลังในตอนแรก ต่อมาในสมัยของการสร้างเรือนเสายองหินก็เปลี่ยนไปใช้ระบบโครงสร้าง เทคนิคการก่อสร้าง รวมทั้งวัสดุก่อสร้างแบบเรือนไม้ร่วมสมัยในส่วนตั้งแต่ผนังจนถึงหลังคา และสุดท้ายก็เปลี่ยนไปเป็นระบบโครงสร้าง เทคนิคการก่อสร้าง และวัสดุก่อสร้างแบบเรือนไม้ร่วมสมัยครบทุกส่วนในที่สุด

องค์ประกอบของโครงสร้างที่ใช้เป็นจุดบ่งชี้ถึงรูปแบบของเรือนแต่ละสมัย ได้แก่

- (1) ฐานรองเสา ที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยและแบบของเรือนอย่างชัดเจน จากแบบที่ไม่มีฐานรองเสาในเรือนเครื่องสับ เปลี่ยนไปใช้ฐานเสาทำด้วยแผ่นหินในเรือนเสายองหิน และเปลี่ยนกลับไปใช้การฝังเสาลงในดินโดยไม่ใช้ฐานเสาอีกในเรือนไม้ร่วมสมัย
- (2) ระบบโครงสร้างรับพื้นเรือน ในเรือนเครื่องสับ ใช้ระบบขางก้อม-ขางลวง รับตงที่รองรับพื้นอีกที ในเรือนเสายองหิน ตงเริ่มถูกดัดแปลงให้ทำหน้าที่ร่วมกับขางก้อม เพื่อลดจำนวนชั้นของโครงสร้างพื้นที่ทำหน้าที่เดียวกัน และในเรือนไม้ร่วมสมัย ขางก้อมและตงก็ได้ถูกกลืนให้เป็นโครงสร้างชุดเดียวกันอย่างไม่เห็นความแตกต่าง
- (3) ระบบผนังแบบฝาลูกฟักในเรือนเครื่องสับ ซึ่งจะต้องจัดทำให้เสร็จก่อนการปลูกเรือน เป็นระบบสำเร็จรูป ที่ต้องใช้ความประณีตและทำได้ยากกว่า ระบบการตีฝาบนโครงคร่าวในเรือนเสายองหินและเรือนไม้ร่วมสมัย ที่จะต้องติดตั้งฝาเรือนทีละแผ่นในวันที่ปลูกเรือน
- (4) วัสดุก่อสร้างในการสร้างเรือนเครื่องสับเป็นวัสดุที่ผู้สร้างเรือนจะต้องจัดหาและแปรรูปเองตั้งแต่เข้าป่าไปตัดไม้มาปรุงเป็นชิ้นส่วนต่าง ๆ ของเรือน แม้แต่กระเบื้องไม้หรือตบคาที่ใช้มุงหลังคาที่ต้องช่วยกันทำขึ้นมา ส่วนในเรือนเสายองหินก็ได้เริ่มใช้วัสดุอุตสาหกรรมบางส่วน เช่น หลังคาสังกะสี และใช้มากขึ้นในเรือนไม้ร่วมสมัย

2.3 รูปทรงและสัดส่วนของรูปด้านเรือน

รูปทรงและสัดส่วนของเรือนเปลี่ยนไปตามวัสดุ ระบบโครงสร้าง และเทคนิคของการก่อสร้าง ซึ่งสิ่งที่สังเกตเห็นได้ชัดได้แก่

- (1) ความลาดชันของหลังคา ที่ใช้วัสดุมุงสังกะสี ของเรือนเสายองหินและเรือนไม้ร่วมสมัยนั้นมีความลาดชันต่ำกว่าเรือนเครื่องสับ
- (2) วิธีการเชื่อมต่อหลังคา ที่คลุมพื้นที่ใช้สอยส่วนต่าง ๆ ทั้งหมด เป็นผลมาจากการเปลี่ยนการใช้สอยพื้นที่ในเรือนจากที่เป็นพื้นเปิดโล่งให้เป็นพื้นที่ในร่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้การจัดกลุ่มหลังคาจากที่เคยทำหลังคาเรือนนอนและระเบียงหน้าเรือนนอนเป็นหลังคาจั่วผืนเดียวและไม่เชื่อมกับหลังคาเรือนครัวในเรือนเครื่องสับและเรือนเสายองหิน มาเป็นการทำหลังคาจั่วหลายผืนเชื่อมต่อกันอย่างต่อเนื่อง โดยพื้นที่ใช้สอยแต่ละส่วน เช่น ห้องนอน ห้องครัว และโถงกลาง เป็นต้น ต่างก็จะมีหลังคาของตนเองหนึ่งผืนมาเชื่อมต่อกับหลังคาของพื้นที่ใช้สอยที่อยู่ติดกัน
- (3) รูปด้านอาคารที่เกิดจากรูปแบบของฝาผนัง แบบฝาลูกฟักซึ่งมีลักษณะเป็นแผงที่มีกรอบของตนเอง ต่างจากเส้นสายของรูปด้านที่เกิดจากการใช้ฝาไม้ตีบนโครงคร่าวตามตั้งและตามนอน

2.4 ระบบทางสังคมที่รองรับการปลูกเรือน

การดำรงอยู่ของระบบการขอแรงเพื่อนบ้านช่วยกันปลูกเรือนนั้นมีความสัมพันธ์กับระบบโครงสร้างโดยตรง ระบบโครงสร้างของเรือนเครื่องสับมีลักษณะเป็นระบบสำเร็จรูปที่เจ้าของเรือนจะต้องเตรียมชิ้นส่วนต่าง ๆ สะสมเอาไว้ และระดมกำลังเพื่อนบ้านมาช่วยกันปลูกเสร็จได้เกือบหมดในวันเดียว (ต่าว วยศิริ, สัมภาษณ์, 6 พฤศจิกายน 2559) ในยุคสมัยของการสร้างเรือนเครื่องสับเรือนเสายองหิน และแม้แต่การสร้างเรือนไม้ร่วมสมัยก็ยังคงใช้การขอแรงเพื่อนบ้านมาช่วยกันปลูกเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรือนของผู้มีบารมีอย่างเช่น ผู้ใหญ่บ้าน หรือตาแสง (กานัน) จะมีชาวบ้านมาช่วยกันตัดไม้ ชักลากไม้ และปลูกเรือนเป็นจำนวนมาก ทำให้สามารถปลูกเรือนที่มีขนาดใหญ่กว่าชาวบ้านทั่วไปได้ (เชียม สิงสถิตย์, สัมภาษณ์, 5 พฤศจิกายน 2559)

ตารางที่ 1: แสดงพัฒนาการของรูปแบบและวิธีการก่อสร้างเรือนพื้นถิ่นด่านซ้าย

	เรือนเครื่องสับ	เรือนเสายองหิน	เรือนไม้ร่วมสมัย
อายุเรือน ประมาณ	100 ปี	50-60 ปี	40 ปี
ระบบการวางผัง	เรือนนอนและเรือนครัวล้อมลานฝน	เรือนนอนและเรือนครัวล้อมลานฝน และมักจะต่อเติมหลังคาคลุมลานฝน ในภายหลัง	ไม่มีระเบียงและชาน แต่มีโถงกลางเรือนอยู่ หน้าห้องนอน ทำหน้าที่แทนระเบียงและชาน
ระบบโครงสร้างและเทคนิค การก่อสร้าง	โครงสร้างเป็นแบบเรือนเครื่องสับ การยึดต่อโครงสร้างและองค์ประกอบอาคาร ใช้สลัก-เดือยเป็นหลัก	โครงสร้างเป็นแบบเรือนเครื่องสับผสม กับเรือนไม้ร่วมสมัย ใช้สลัก-เดือยในการยึดต่อโครงสร้างเฉพาะส่วนของเสา กับขา	โครงสร้างเป็นแบบเรือนไม้ร่วมสมัย ไม่ใช้สลัก-เดือยในการยึดต่อโครงสร้างและองค์ประกอบอาคาร
โครงสร้างหลังคา	ชุดโครงสร้างหลังคาประกอบด้วยช่อจันทัน และตั้ง วางอยู่บนหัวเสา ไม่มีจันทันพราง และใช้ชอกไก่ แปะ และแป หัวเสา ยึดชุดโครงสร้างหลังคาทุกชุดเข้าด้วยกันในแนวยาว	ชุดโครงสร้างหลังคาประกอบด้วยช่อจันทัน และตั้ง วางบนหลังอะเส และใช้ชอกไก่ และแป ยึดชุดโครงสร้างหลังคาทุกชุดเข้าด้วยกันในแนวยาว	ชุดโครงสร้างหลังคาประกอบด้วยช่อจันทัน และตั้ง วางบนหลังอะเส และใช้ชอกไก่ และแป ยึดชุดโครงสร้างหลังคาทุกชุดเข้าด้วยกันในแนวยาว
โครงสร้างพื้น	ขางล่อง-ขางก้อม-ตง-พื้น	ขางล่อง-ขางก้อมร่วมกับตง-พื้น	คาน-ตง-พื้น แต่วางคานตามแนวยาวของเรือนแบบเดียวกับขางล่อง
ฐานเสา	ฝังเสาเรือนลงในพื้นดินโดยตรง	ใช้ฐานเสาทำด้วยหิน	ฝังเสาเรือนลงในพื้นดินโดยตรง แต่ส่วนโคนเสาที่ฝังลงในดินถูกทำให้เหมือนฐานเสา โดยการถากเปลือกไม้โดยไม่ให้เสาเสาคือเป็นหน้าตัดสี่เหลี่ยม
ฝาเรือน	ฝาปลูกปัก ทำสำเร็จเป็นแผงแล้วยกขึ้น ติดตั้งกับเสาเรือน	ฝาไม้กระดานตีตามนอนหรือตามตั้งบนโครงคร่า	ฝาไม้กระดานตีตามนอนหรือตามตั้งบนโครงคร่า
วัสดุก่อสร้าง	โครงสร้างหลักและองค์ประกอบอาคารเกือบทั้งหมดรวมทั้งกระเบื้องมุงหลังคา เป็นไม้ที่ตัดมาจากป่าซึ่งเป็นระบบนิเวศของชุมชน	โครงสร้างหลักและองค์ประกอบอาคารเกือบทั้งหมดเป็นไม้ที่ตัดมาจากป่าซึ่งเป็นระบบนิเวศของชุมชน ยกเว้นวัสดุมุงหลังคาและอุปกรณ์ประตู-หน้าต่าง เป็นวัสดุอุตสาหกรรมที่ต้องซื้อหามา	ก่อนการห้ามตัดไม้มาปลูกสร้างบ้านเรือน โครงสร้างหลักและองค์ประกอบอาคารเกือบทั้งหมดเป็นไม้ที่ตัดมาจากป่าซึ่งเป็นระบบนิเวศของชุมชน มีการใช้วัสดุอุตสาหกรรมมากขึ้น เช่น กระเบื้องซีเมนต์โยหิน ฝ้าเพดานซีเมนต์โยหิน กระฉกหน้าต่าง เป็นต้น
รูปทรงของเรือน	เรือนใต้ถุนสูง หลังคาทรงจั่วสูง มีหลังคาปีกนกที่ได้หน้าจั่ว หลังคากระเบื้องยาวต่อเนื่องเป็นผืนเดียวกับหลังคาห้องนอน	เรือนใต้ถุนสูง หลังคาทรงจั่วความลาดชันต่ำ หลังคาปีกนกที่ได้หน้าจั่ว หลังคาห้องนอนกับหลังคากระเบื้องและชานแยกเป็นคนละตักกัน	เรือนใต้ถุนสูง หลังคาทรงจั่วความลาดชันต่ำ หลายผืนต่อชนกันหมดจนดูเหมือนเรือนเดียว

ข้อสรุปและเสนอแนะ

ผลการศึกษารูปแบบของเรือนพื้นถิ่นด่านซ้ายในส่วนของเรือนเครื่องสับและเรือนเสายองหินนั้นมีความสอดคล้องกับการศึกษาเรือนพื้นถิ่นอีสานที่ผ่านมา เช่น บ้านไทยภาคอีสาน ของ วิโรฒ ศรีสุโร (2538), ศิลปะสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสานในวัฒนธรรมไทย-ลาว ของ สุวิทย์ จิระมณี (2545) รวมทั้ง เือนอีสาน ของ วิชิต คลังบุญครอง และ ไพโรจน์ เพชรสังหาร. (2546) ในแง่ของรูปแบบของผังการใช้พื้นที่ภายในเรือน และรูปทรงเรือน แสดงให้เห็นถึงลักษณะร่วมของเรือนพื้นถิ่นด่านซ้ายกับเรือนอีสานในท้องถิ่นอื่น ๆ หากแต่ท้องถิ่นด่านซ้ายเองกลับมีความหลากหลายของรูปแบบน้อยกว่าท้องถิ่นอื่น ๆ คือ เรือนเกือบทั้งหมด เป็นแบบ “เรือนเกย” มีตัวอย่างจำนวนน้อย ที่มีลักษณะแบบ “เรือนแฝด” ซึ่งเกิดขึ้นจากการต่อเติมเรือนในภายหลัง แต่รูปแบบของเรือนไม้ร่วมสมัยนั้นมีความสอดคล้อง

บางส่วนกับ “เรือนรูปแบบสมัยใหม่” ของ ธนิศร์ เสถียรนาม และนพดล ตั้งสกุล (2559) ในเรื่องของรูปทรงเรือน ระบบโครงสร้าง และวัสดุ แต่ไม่ได้จัดให้เรือนรูปแบบนี้เป็นเรือนพื้นถิ่นซึ่งมีความสืบเนื่องของวัฒนธรรมการอยู่อาศัยและการปลูกเรือนเช่นเดียวกับเรือนไม้ร่วมสมัยของด้านซ้าย

พัฒนาการของรูปแบบเรือนพื้นถิ่นด้านซ้ายแบบต่าง ๆ เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของระบบโครงสร้าง เทคนิคการก่อสร้าง และวัสดุก่อสร้างที่หามาได้เป็นส่วนใหญ่ ทำให้สามารถจำแนกรูปของเรือนที่แตกต่างกันตามช่วงเวลาด้วยความแตกต่างระบบโครงสร้างที่ใช้ในแต่ละสมัย ได้แก่ เรือนเครื่องสับ เรือนเสายองหิน และเรือนไม้ร่วมสมัย

แต่ในขณะเดียวกันรูปแบบของระบบการวางผังและการใช้พื้นที่ภายในเรือน กลับมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก สิ่งที่เปลี่ยนไปอย่างเห็นได้ชัดก็คือการค่อยๆปรับพื้นที่ใช้สอยส่วนกลางที่เป็นพื้นที่กลางแจ้ง ให้กลายเป็นพื้นที่ในร่มโดยการต่อเติมหลังคา และสร้างเป็นห้องภายในเรือนในเรือนไม้ร่วมสมัยในที่สุด แสดงให้เห็นถึงความต้องการในการใช้พื้นที่แบบในอาคารซึ่งสะดวกสบาย มีความปลอดภัย และเป็นส่วนตัวมากขึ้นตามช่วงเวลา ในขณะที่การใช้พื้นที่ในท้องนอกล้มมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบน้อยมาก แต่จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่อยู่รวมกันในห้องนอนเดียวกันลดลง เหลือเพียง 1-2 คน ซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นผู้สูงอายุ ในเรือนตัวอย่างที่ทำการสำรวจพบว่า ตัวอย่างทั้งหมดไม่อยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่ในเรือนหลังเดียวกันเหมือนในอดีต แต่จะแยกครอบครัวออกมาปลูกเรือนของตนเองในบริเวณเดียวกันกับเรือนพ่อแม่ หรืออยู่ในระแวกเดียวกัน หรือในบางกรณีจะเป็นการย้ายเข้าไปทำงานและอยู่อาศัยในเมืองหรือเมืองหลวง เหลือแต่พ่อแม่-แม่อาศัยอยู่ในเรือนหลังเดิมต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป ได้แก่

- (1) จากประวัติความเป็นมาของการตั้งถิ่นฐานในอำเภอด้านซ้ายของประชาชนจากประเทศลาวในอดีตนั้น เรือนพื้นถิ่นด้านซ้ายมีความสัมพันธ์กับเรือนพื้นถิ่นในวัฒนธรรมลาวอย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรือนหลวงพระบาง
- (2) ความสัมพันธ์ระหว่างเรือนพื้นถิ่นด้านซ้าย กับรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ชุมชน และนิเวศวัฒนธรรม
- (3) ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องของวัสดุไม้แต่ละชนิด เครื่องมือช่างไม้ และเทคนิคการก่อสร้าง ที่นำไปสู่รูปแบบของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นด้านซ้าย

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณบุคลากรของโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช ด้านซ้าย ซึ่งช่วยเหลือในการติดต่อประสานงานและการเข้าถึงเรือนตัวอย่าง รวมทั้งเจ้าของเรือนตัวอย่างทุกหลัง ผู้รู้ในประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นด้านซ้าย และผู้ใหญ่บ้านนาหมุ่มน, บ้านนาดี และบ้านแก้วดาว อ.ด้านซ้าย จ.เลย

เอกสารอ้างอิง

- เต็ม วิภาคย์พนจกิจ. (2546). **ประวัติศาสตร์อีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธนิศร์ เสถียรนาม และนพดล ตั้งสกุล. (2559). “พลวัตของรูปแบบบ้านเรือนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย” ใน วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม) ประจำปี 2559: หน้า 1-16.
- ธาดา สุทธิธรรม (2546). “บ้านพักอาศัยในชนบทอีสานแถบลุ่มน้ำชี.” ใน **อีสานสถาปัตย์ ฉบับพิเศษ: สถาปัตยกรรมอีสาน**, หน้า 77-86. ขอนแก่น: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ปริญญา แก้วมีค่า, กาญจนา ต้นสุวรรณรัตน์, และ จิรศักดิ์ สุพรหมวัน. (2556). **สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น : ภูมิปัญญาการออกแบบโครงสร้างไม้ของเรือนโคราช**. รายงานวิจัย. คณะวิศวกรรมศาสตร์และสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน.
- พยุพพร นนทวิศรุต และคณะ. (2557). **วิถีชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนนาหอ อ.ด้านซ้าย จ.เลย**. เอกสารประกอบโครงการวิจัย การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างการเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชน ชุมชนนาหอ.
- มหาสิลา วีระวงส์. (2535). **ประวัติศาสตร์ลาว**. แปลโดย. สมหมาย เปรมจิตต์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- วิจิต คลังบุญครอง และไพโรจน์ เพชรสังหาร. (2546). “เอือนอีสาน.” ใน **อีสานสถาปัตย์ ฉบับพิเศษ: สถาปัตยกรรมอีสาน**, หน้า 25 – 32. ขอนแก่น: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

วิโรฒ ศรีสุโร. (2538). “บ้านไทยภาคอีสาน.” ใน **บ้านไทย**, หน้า 225-281. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: บริษัทหลักทรัพย์ กองทุนรวม.

สุนทร ตูลยะสุข. (2546). “ชุมชนชนบทและบ้านชนบทภาคอีสาน.” ใน **อีสานสถาปัตยกรรม ฉบับพิเศษ: สถาปัตยกรรมอีสาน**, หน้า 1-24.
 ขอนแก่น: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สุวิทย์ จิระมณี. (2545). **ศิลปะสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสานในวัฒนธรรมไทย – ลาว**. ชลบุรี: คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

เชียม สิงสถิตย์. วันที่ 5 พฤศจิกายน 2559. เจ้าของเรือนพื้นถิ่นที่บ้านนาหม่อม ตำบลนาดี อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย. สัมภาษณ์.

ชำนาญ เครือหงษ์. วันที่ 7 พฤศจิกายน 2559. เจ้าของเรือนพื้นถิ่นที่บ้านนาเปี้ย ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย. สัมภาษณ์.

ตำรวจ วยศิริ. วันที่ 6 พฤศจิกายน 2559. ช่างปลูกเรือนและเจ้าของเรือนพื้นถิ่นที่บ้านนาดี ตำบลนาดี อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย. สัมภาษณ์.

สมพรราว ศรีบุตรตา. วันที่ 6 พฤศจิกายน 2559. ผู้รู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นด้านซ้าย อาศัยอยู่ที่บ้านนาดี ตำบลนาดี อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย. สัมภาษณ์.

โสม ภูมิ

การประชุมวิชาการระดับชาติ

“โสมภูมิ ครั้งที่ 3 : Wisdom to the Future : ภูมิปัญญาสู่อนาคต”